

Diplomatinio protokolo kaita: instrumentinis požiūris

Beata Grebliauskienė

Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto
Informacijos ir komunikacijos katedros
docentė daktarė
Department of Information and
Communication,
Faculty of Communication, Vilnius University,
Associate Professor, Doctor
Saulėtekio al. 9, LT-10222 Vilnius
Tel. (+370 5) 2 36 61 19
El. paštas: beata.grebliauskiene@kf.vu.lt

Mariana Sueldo

ISM Vadybos ir ekonomikos universiteto
bakalauro studijų vyr. lektorė
ISM University of Economics and
Management, Undergraduate Studies,
Senior Assistant Professor
Arklių g. 18, LT-01129 Vilnius
Tel. (+370 5) 2 12 39 59
El. paštas: mariana.sueldo@ism.lt

Straipsnyje diplomatinio protokolo kaita nagrinėjama ir vertinama iš instrumentalistinių pozicijų, diplomatinį protokolą traktuojant kaip tam tikrą apibrėžtas funkcijas atliekantį instrumentą. Protokolo ir etiketo atliekamos funkcijos kito dėl esminių aplinkos pasikeitimų skirtingais laikotarpiais, dėl to kito ir pats etiketas bei protokolas kaip instrumentas.

Monarchinėje Europoje diplomatinis protokolas atliko tris funkcijas: galios palaikymo, elito apibrėžimo ir komunikacinio neapibrėžtumo mažinimo. Modernizmo laikotarpiu diplomatinis protokolas išlaikė elito apibrėžimo ir komunikacinio neapibrėžtumo mažinimo funkcijas, o praradęs galios palaikymo funkciją, patapo veiksmingos komunikacijos, elgesio lankstumo ir manevrų laisvės užtikrinimo įrankiu. Dabar elito apibrėžimo funkcija transformavosi į tarpusavio pagarbos ir pripažinimo funkciją, o likusios dvi mažai tepakito. Kinta ir veiksmingos komunikacijos užtikrinimo funkcija. Standartizuoto elgesio, kaip būtino vieno bendro vardiklio, apimtis mažėja, jis užleidžia vietą postmodernistinei komunikacinių pranešimų formų ir interpretacijos įvairovei, o tai sukuria erdvę naujam neapibrėžtumui atsirasti.

Protokolas kaip instrumentas, prisitaikydamas prie kintamų aplinkos sąlygų, keičia atliekamas funkcijas. Kintama aplinka iš instrumento reikalauja kitokių funkcijų, o toms funkcijoms atlikti reikia atitinkamai pasikeitusio instrumento. Kintamos aplinkos nulemta diplomatinio protokolo funkcijų kaita lemia jo kaip instrumento paprastėjimą ir lankstumo didėjimą.

Pagrindiniai žodžiai: diplomatinis protokolas, diplomatinio protokolo funkcijos, diplomatinio protokolo kaita.

Diplomatinis protokolas ir jo kaitos tendencijos pastaruoju metu sulaukia vis daugiau mokslininkų dėmesio, tačiau nebūtų galima pasakyti, kad tai yra populiarus mokslinių tyrimų objektas. Nors į diplomatinį protokolą dažnai žiūrima iš normatyvinių pozicijų, neieškant gilesnio nusistovėjusių taisyklių mokslinio pagrindo, yra nema-

žai mokslinių darbų, kur protokolas analizuojamas istoriškai kaip diplomatijos raišdos dalis (Der Derian, Frey, Jönsson, Hall). Ryškesnį komunikacinį požiūrį į protokolą galima rasti Jönsson ir Hall (2005), Edelman (2002), Hamilton ir Langhore (1995), Goldstein (1998) darbuose.

Viena iš išsamiausių diplomatinio protokolo raidos analizių – W. Rooseno „Ankstyvojo modernizmo diplomatinis ceremonias: sisteminis požiūris“ – paskelbta dar 1980-aisiais. Taip pat paminėtina, kad mokslininkų darbuose dažniausiai apsiri-
bojama istoriniu protokolo kaitos aspektu. Toks požiūris leidžia tiesiog konstatuoti esant tam tikrą taisyklių rinkinį, jo laiky-
mosi ypatumus ir kitimą, tačiau neleidžia iš-
žvelgti vienokios ar kitokios kokybės su-
siformavimo ir kaitos priežasčių. Atsakyti
į minėtus klausimus galima nagrinėjant
diplomatinių protokolą ir etiketą instru-
mentiniu aspektu. Galima paminėti Sierra
Sánchez (2008) ir Viola (2007) darbus, ku-
riuose jis yra traktuojamas kaip įtikinamo-
sios komunikacijos bei galios instrumen-
tas. Tačiau išsamesnės protokolo raidos
analizės, leidžiančios atsakyti į pirmiau
iškeltą klausimą, kol kas stinga.

Straiptinio tikslas – nagrinėjant diplo-
matinių protokolą instrumentiniu aspektu
išryškinti protokolo ir etiketo funkcijas
bei jų kaitos įtaką etiketo ir protokolo ki-
timui. Diplomatinį protokolą traktuojant
kaip instrumentą būtina įvertinti atlieka-
mas funkcijas. Jos nagrinėjamos istorinėje
perspektyvoje. Vadovaujantis Elias (2004)
bei Der Derian (2001) idėjomis dėl ypa-
tingos aukštuomenės *Courtesy* svarbos
diplomatiniam protokolui ir etiketui bei
įvertinus tai, kad dabartinis diplomatinis
protokolas ir etiketas pagrindus perėmė
iš rūmų ir aukštuomenės etiketo, pastarie-
siems skiriamas ypatingas dėmesys.

Kalbant apie rūmų etiketą kaip instru-
mentą, galima išskirti šias jo atliekamas
funkcijas:

- galios įgijimas ir palaikymas;
- aukštuomenės apibrėžimas;

- komunikacinio neapibrėžtumo ma-
žinimas (sklandžios komunikacijos
užtikrinimas).

Galios įgijimas ir palaikymas

Siekiant suprasti naujų socialinių idėjų
įtvirtinimo įtaką protokolui, tikslinga visų
pirma detaliau pažvelgti į bendravimo tai-
syklių atliekamas funkcijas sociume. Pir-
moji ir aiškiausiai suprantama funkcija, ku-
rią pabrėžia daugelis autorių, nagrinėjančių
etiketą, – galimų konfliktų prevencija.

Kita ne mažiau svarbi funkcija – santy-
kių įtvirtinimas.

Patį protokolo, kaip ir ceremonialo,
sąvoka visada turėjo didelę reikšmę žmo-
nėms nuo neatmenamų laikų dėl ryšio su
galios šaltiniu. Žinoma, kad etiketo ir pro-
tokolo atsiradimas siejamas su žmogaus
dalyvavimu socialiai įremintuose konteks-
tuose. Anot Alvarez Gomez (2007), tam,
kad būtų nustatyti ryšiai su galios šaltiniu,
reikėjo laikytis normų ir papročių, kartais
labai rigidiškų ir griežtų. Aukštesnis sta-
tusas visuomenėje yra asocijuojamas su
didesne galia daryti įtaką ir sprendimus.
Statusas visada yra indikatorius, parodan-
tis kitų pripažįstamą asmens poziciją. Kyla
natūralus klausimas: kuo remiantis asmuo
yra pozicionuojamas?

Skirtingais laikotarpiais ir skirtingose vi-
suomeninėse formacijose asmens poziciona-
vimo pagrindas skyrėsi. Pirmiausia pažvelki-
me į visuomenės normas. Anot Elias (2004),
feodalinei-aristokratinei ir profesinei-bur-
žuazinei visuomenei būdingos skirtingos
normų ir vertinimų sistemos. Profesinėje-
buržuazinėje visuomenėje svarbiausią vai-
dmenį įgyjant statusą ir ji išsaugant vaidino
kapitalas, nuosavybė, pajamos iš nuosavy-
bės. Savo ruožtu visuomeninio statuso įgi-

jimas ir išsaugojimas priklausė nuo turimo kapitalo ir pajamų bei gebėjimo juos gausinti. Feodalinėje-aristokratinėje visuomenėje aristokratijos sluoksniams paprastai gyveno iš rentos, o pačios pajamos nevaikdino svarbaus vaidmens. Asmens ir jo šeimos socialinės padėties įgijimas rėmėsi visuomenės nuomone, kuri kažkokiu būdu turėjo tapti žinoma tiek pozicionuojamajam, tiek visuomenės nariams. Dėl šios priežasties elgesys, Elias (2004) teigimu, buvo pagrindinis savo padėties įtvirtinimo instrumentas.

Kalbėdamas apie feodalinės aristokratinės visuomenės vertybes, Elias (2004) pažymi, kad pareiga elgtis pagal rangą nebuvo skirta turtui saugoti ar jį gausinti, o reprezentacijos išlaidų ribojimas buvo žeminantis dalykas, nes siejamas su reprezentacinio elgesio pasikeitimais. Svarbiausia buvo pats elgesys, nes juo demonstruojamas požiūris į kitus. Tokia elgesio niuansų svarba skatina įdėmą stebėjimo, kaip kas elgiasi ir savo elgesiu demonstruoja savo santykį su kitais ir savo požiūrį į kitus, atsiradimas. Jei asmuo nesilaikė savo luomą reprezentuojančio elgesio, jis atitinkamai siuntė signalą žemiau esantiems (t. y. jie galėjo jau taip nebeberbti jo) ir savo luomo atstovams (t. y. kad asmuo nebesiejo savęs su šiuo luomu ir leidosi būti atstumtas ir priskiriamas žemesniam luomui).

Asmens elgesys ir kitų visuomenės narių elgesys konkretaus asmens atžvilgiu buvo statuso pagrindas. Tokioje situacijoje subjektas galėjo išsaugoti ir pakelti statusą vieninteliu būdu – padaryti taip, kad likusieji visuomenės nariai matytų kitų teigiamą požiūrį į jį. Pirmiausia teigiamą požiūrį turėtų demonstruoti įtakingi ir aukštą statusą turintys asmenys, rodydami dėmesio ir pritarimo ženklus. Iki smulkiausių niuansų išstobulintos elgesio taisyklės bei ceremo-

nijos davė įvairias galimybes visuomenės nariams rodyti kitiems įvairios svarbos dėmesio ženklus. „Karalius atlikdavo privačiausius veiksmus, kad sukurtų rangų skirtumus ir dalytų apdovanojimus, malonės arba ir nemalonės ženklus“ (Elias, 2004, 82 p.).

Elias (2004) teigimu, situacija, kai nuomonę lemia kitų rodomi dėmesio ženklai, sukuria būtinybę stebėti aplinką ir matyti, kas kam kokius rodo dėmesio ar nepritarimo ženklus. Juk nerodyti pagarbos tiems asmenims, kuriems kiti ją demonstruoja, yra pavojinga, nes tai gali sugadinti santykius su potencialiai įtakingais žmonėmis. Kita vertus, tai yra pranešimas, kad nepritariama kitų nuomonei, dėl to kiti visuomenės nariai gali nutolti, nes bičiuliautis su potencialiu atstumtuoju yra pavojinga. Rodyti pagarbos ženklus asmenims, kuriems tokių ženklų nerodo aukštą statusą turintys asmenys, taip pat pavojinga, nes taip parodomas palankumas atstumtiesiems ir asocijuojamasi su jais. Tokiu atveju visuomenė gali neberodyti dėmesio tokiam asmeniui taip demonstruodama jo statuso kritimą ir tam tikrą atsiribojimą. Dėl minėtų priežasčių aristokratinėje visuomenėje buvo be galo svarbu stebėti, kas ir kaip su kuo elgiasi, kad būtų galima koreguoti savo elgesį kitų atžvilgiu. Kita vertus, reikia instrumento, leidžiančio parodyti savo prielankumą ar neprielankumą kitam. Šis poreikis skatina daugybės smulkių elgesio niuansų, leidžiančių išreikšti dėmesį, prielankumą ir pan., atsiradimą. Elgesys tampa savos pozicijos, požiūrio demonstravimo instrumentu. Dėl instrumentalumo jis tampa labai sudėtingas: informatyvus tampa bet koks gestas ar tai, kad jo nėra, galėjimas ar negalėjimas dalyvauti bet kokiame vyksme bei vaidmens atlikimas jame.

Elgesio taisyklių žinojimas ir preciziškumas jų laikymasis bei apgalvotas taikymas tampa galios įgijimo ir išlaikymo priemone. Feodalinėje-aristokratinėje visuomenėje galios šaltinis yra trapus ir nematerialus – kitų nuomonė, komunikuojama elgesiu. Dvarai buvo vieta, kur kiekvienas norėjo pralobti ir įtvirtinti savo statusą, o tai buvo galima padaryti tik įgijus valdovo ir jo žmonių palankumą. Pagrindinė priemonė šiuo atveju buvo elgesys, nulemtas daugybės taisyklių (Der Derian, 2001). Kadangi elgesys tampa nuomonės demonstravimo instrumentu, visuomenei yra reikalingas vienodas elgesio supratimas su visais jo niuansais. Todėl atsiranda taisyklės, kuriomis vadovaujantis elgesys yra suprantamas ir interpretuojamas.

Pati nuomonė gali būti sudėtinga, nevienoda, niuansuota, galiausiai svarbus bet koks mažiausias tos nuomonės pokytis. Niuansams išreikšti reikia subtilaus kodo. Tuo kodu tampa elgesio niuansai. Dėl šios priežasties elgesio taisyklės kaip elgesio matavimo instrumentas tampa itin detaliizuotos. Lyginant su svėrimu, būtų svarbu svoris ne kilogramais, o miligramais. Šiuo atveju svorio matavimui neužtektų grubių svarstyklių ir kilograminių svarmenų, o būtų reikalingos labai jautrios ir tikslios svarstyklės bei miligraminiai svareliai.

Etiketo atliekama galios įgijimo ir palaikymo funkcija sąlygojo jo sudėtingumo didėjimą, precizišką elgesį reglamentuojančių sudėtingų taisyklių laikymąsi bei ypatingą dėmesį mažiausiems elgesio niuansams.

Aukštuomenės apibrėžimas

Kiekviena grupė, kaip socialinis vienetas, stengiasi apibrėžti, rasti ir išryškinti tam tikrus narius vienijančius bruožus bei ypa-

tumus, kurie skiria ją nuo likusios visuomenės. Uždaroms ar besistengiančioms būti tokiomis grupėms būdingas individualios narių raiškos minimizavimas ir ypatinga elgesio taisyklių svarba (Bern, 2006). Manieringas aukštuomenės elgesys buvo priešingybė tiesmukiškam nekilmingųjų elgesiui. Anot Dizelbacher (1998), sunku išsivaizduoti didesnę elgesio kontrastą nei XVI–XVII a. kilmingųjų luomo ir nekilmingųjų elgesio manierų. Kaimiškosios tiesmukiškos komunikacinės formos buvo tikra priešingybė itin išpuoselėtai rūmų komunikacijai. Rūmų etiketas, pabrėždamas aristokratijos išskirtinumą ir socialinį pranašumą tarnavo savitam aukštuomenės išsaugojimui ir reprezentacijai. Karališkosios valdžios klestėjimo epochoje buvo teigiama, kad etiketo normos žmones sujungia kur kas tvirčiau nei įstatymai.

Nuo Renesanso iki Prancūzijos revoliucijos manieros buvo esminis bendrabūvio komponentas. Geros manieros buvo suprantamos kaip privalomas išsilavinusio žmogaus bruožas. Jos XVI–XVIII a. visuomenėse atsispindėjo gerų manierų knygoje, kurios siekė patarti žmogui, kaip deramai elgtis pagal savo luomo reikalavimus. Šiose knygoje buvo nagrinėjami moralės principai, manieros, charakterio ugdymo gairės, menas gyventi visuomenėje. Buvo mokoma grakščiai šokti, pabrėžtinai santūriai bendrauti (valdant aistras), elgesio prie stalo taisyklių ir būti teisingam (Curtin, 1985).

Tai, kad etiketas atliko aukštuomenės apibrėžimo funkciją, rodo veiksmai, skirti aristokratijai neigti neigiant jų elgesio normas. Priklausomybės tam tikrai elito grupei demonstravimo per išpažįstamas elgesio normas galima rasti labai daug.

Revoliucionieriai, neigdami aristokratiją, savo priklausomybę „naujam elitui“ demonstravo naudodamiesi tomis pačiomis priemonėmis, bet užpildydami jas nauju turiniu. Revoliucinė Prancūzijos vadovybė Respublikai atstovauti užsienyje skyrė patikimus piliečius, kurie nebūtų viliojami aristokratinės aplinkos. Pagal naują tvarką išrinktasis atstovas privalėjo elgtis taip, kaip dera Respublikai. Jis turėjo būti labai atsargus, kad tik nepasielgtų pagal visuotinai įprastus diplomatų įpročius (Frey, 1993).

Komunikacinio neapibrėžtumo mažinimas (sklandžios komunikacijos užtikrinimas)

Bendra kalba ir bendras interpretavimo kodas (įteisintos visiems suprantamos frazės ir posakiai bei išoriškai stebimo legesio normos) sudaro sėkmingos komunikacijos prielaidas. Ritualizuotas mandagumas, dažnai siejamas su diplomatine komunikacija, turi senas ir iš dalies rytietiškas šaknis, kur jis buvo puoselėjamas nuo neatmenamų laikų (Jönsson, Hall, 2005). Vakarų Europa iš Rytų perėmė rafinučiausias mandagumo formas. Būtent jas ir rodo riterių galantiškumas. Ceremonių ir ritualų svarbos šaknų taip pat būtų galima ieškoti Rytų diplomatijoje, dariusioje įtaką europinėms elgesio manieroms ir taisyklėms.

Jönsson ir Hall (2005) teigimu, Bizantijos, kaip ir senovės Kinijos, imperatoriai skyrė ypatingą dėmesį ceremonialui ir pasiuntiniams priimti. Bizantijos imperatorius Constantine Porfogenius parašė išsamią „Ceremonių knygą“, tapusią vadovu įpėdiniams. Bizantija puoselėjo „svetingumo diplomatiją“. Prašmatnūs priėmimai ir banketai, kuriuose dalyvaudavo daugybė

užsienio svečių, turėjo akivaizdų tikslą – sudaryti didingumo ir galios įspūdį. Ceremonijos buvo sukurtos taip, kad perkeltų dangiškosios ir imperinės galios tvarką ir stabilumą.

Dėl glaudaus Bizantijos ir Venecijos ryšio dėmesys ceremonijoms atkeliavo į Vakarų Europą. Venecijoje renesanso epochoje buvo kaupiamas „Libro ceremonia-le“ – detalūs užrašai apie ceremonijas visų svarbių asmenų vizitų metu. Šie užrašai buvo sklандаus kitų šalių svečių priėmimo vadovas. Detalių taisyklių, nustatančių dalyvių elgesį ir ceremonijas iki smulkmenų, visuma sumažino nesusikalbėjimo dėl neapdairaus diplomatų elgesio su užsienio svečiais pavojų. Dėl to viduramžiai dar vadinami „tūkstančio formalumu“ amžiumi (Jönsson, Hall, 2005).

Vienaip ar kitaip, protokolas leido diplomatams susikaupti ties reikšmingais turinio klausimais, nes jiems nebereikėjo rūpintis išorine forma. Protokolu buvo pašalinti galimi nesusipratimai dėl išorinių bendravimo formų. O bendros ritualizuotos kalbėjimo ir elgesio formos leido siųsti subtilias užuominas kiek nukrypstant nuo taisyklių. Daugybės taisyklių įrėmintas elgesys suprantamas ir numatomas visiems žinantiesiems tas taisykles. Jų žinojimas ir laikymasis teikia saugumą ir pasitikėjimą. O tai būtina sklandžiai komunikacijai ir bendrabūviui.

Romantizmo epochoje neformalus etiketas ir protokolas atliko galios įgijimo ir palaikymo, aukštuomenės apibrėžimo ir neapibrėžtumo mažinimo funkcijas. Sudėtingos taisyklės ir preciziškas jų laikymasis užtikrino sklandžią komunikaciją.

Ankstyvojo modernizmo laikotarpiu pradeda ryškėti nepasitenkinimas susi-

klosčiusiu diplomatiniu protokolu, etiketo normomis ir būtinybe jų laikytis. Įmantrus elgesys pradedamas vertinti kaip dirbtinis, o smulkmenišką ir perdėtai manieringą ceremoniją – kaip nereikalingą spektaklį (Roosen, 1980). Toks naujas požiūris buvo nulemtas pasikeitusių aplinkos sąlygų. Senasis instrumentas, atliekantis senąsias funkcijas, pradėjo nebeatiktinti pasikeitusių aplinkos poreikių.

Ar buvo reikalinga galios įgijimo ir palaikymo funkcija?

Besiformuojančioje kapitalistinėje visuomenėje elgesys lieka tik santykio su kitu asmeniu raiškos priemone (pripažįstamas statusas ar ne ir t. t.). O statuso įgijimo ir matavimo pagrindu tampa kapitalas, jo turėjimas ir gausėjimas (Elias, 2004). Profesinėje-buržuazinėje visuomenėje svarbiausią vaidmenį įgyjant ir išsaugant statusą vaidina kapitalas, nuosavybė ir pajamos iš jos. Statuso įgijimas ir išsaugojimas priklauso nuo to, kaip atskiras asmuo geba išsaugoti ir gausinti kapitalą. Galios daryti įtaką šaltiniu tampa apčiuopiami materialūs dalykai – kapitalas. Kapitalo gausėjimas ar mažėjimas yra visiškai pavaldus jo turėtojui, kuris tampa tikru savo statuso kūrėju. Asmens galią nulemia ne visuomenės nuomonė, o jis pats. Jei feodalinėje visuomenėje nuomonė nulemia konkretaus žmogaus padėtį ir rodo susiklosčiusią situaciją, tai kapitalistinėje – visuomenės nuomonė tik parodo esamą padėtį. Dėl šios priežasties iki smulkmenų niuansuotas elgesys pasidaro nebeadekvatus jau pakitusioms sąlygoms. Jei feodalinėje visuomenėje žmogus galingas tik tiek, kiek jį esant galingą mano kiti, tai, buržuazinės visuomenės supratimu, žmogus yra galingas tiek, kiek jis objektyviai toks yra.

Ankstyvojo modernizmo epochoje atsiranda naujas žmogaus galios šaltinio supratimas, lemiantis kokybiškai kitokią žmogaus elgesio vertinimą. Galima teigti, kad pasikeitė scena ir senieji veikėjai su senuoju scenarijumi pasidarė nebetinkami. Tai ir sudarė etiketo ir protokolo dirbtinumo išpūdį. Įvykus visuomenės transformacijai, etiketo atliekama galios įgijimo ir palaikymo funkcija paprasčiausiai nnyksta. Manieringas elgesys ir ceremonijų gausa praranda buvusį tikslingumą. Minėtas tikslingumo praradimas ir skatina visai kitokią, neigiamą požiūrį.

Inertiškai laikantis sudėtingo etiketo, manieringas elgesys įgyja sceniškumo ir vaidinimo pagal scenarijų vardan paties vaidinimo atspalvį. Dėl to ankstyvojo modernizmo atstovai manė esant tokį elgesį nenatūralų ir teatrališką. Elgesiui praradus statuso pagrindo funkciją, nebeteko prasmės jo sudėtingumas ir dėmesys smulkiausiems elgesio niuansams. Manieringas ir teatrališkas elgesys, reikalaujantis jėgų ir laiko, atitraukia dėmesį nuo esminių dalykų ir pradeda trukdyti komunikacijai ją apsunkindamas.

Nunykus galios įgijimo ir palaikymo funkcijai, iškilo poreikis paprastinti sudėtingą etiketą ir protokolą, tačiau nė vienas iš jų nepatyrė ryškios transformacijos paprastėjimo linkme, nors elitas buvo linkęs atsisakyti perdėto elgesio manieringumo. Tai galėjo lemti kitų dviejų funkcijų išlikimas. Modernizmo laikotarpiu etiketo normų laikomasi iš inercijos, nes etiketas apibrėžia aukštuomenę, parodo priklausomybę tam tikrai grupei. Anksčiau įvardyta elito apibrėžimo funkcija išlieka ir modernizme, nes neatsiranda prielaidų jai nnykti. Normos išlieka kaip grupės ben-

drumo bei išsiskyrimo iš kitų priemonė. Diplomatai, nesvarbu, kad ir kokia būtų jų pilietybė, priklausė išrinktųjų klubui, kuriam būdingas tam tikras žargonas ir klubo taisyklės. Nariai turėjo bendrą išsimokslinimo ir kultūrinį pagrindą bei dažniausiai priklausė tam pačiam visuomenės sluoksniui. XIX a. diplomatams ir vyriausybės nariams derėjo rengtis tokiais drabužiais, kokius dėvėjo tuometė aukštuomenė. Aprangos vienodumas reiškė kur kas daugiau nei vien socialinį vienodumą ir tam tikrą klasės privilegijų išsaugojimą. Susitarimas dėl manierų ėjo kartu su susitarimu dėl ideologijos. Jei vienodai buvo rengiamasi ir elgiamasi, vienodai buvo ir mąstoma.

Geras priklausymo tam tikrai grupei išreiškimo rengimosi ir elgesio manieromis pavyzdys yra „Mao apykaklė“. Mao pateikė save kaip žemvaldžių ir imperializmo priešą bei beturtį, skurdžių kaimiečių ir darbininkų sąjungininką. Kaip aprašo savo biografinėje knygoje Han Xu, buvęs Kinijos protokolo tarnybos vadovas, kurio tarnybos metu buvo įvesti visi esminiai protokolo pakeitimai, Mao įvedė specifinę aprangą. Tai – Mao apykaklė. Po maoistinės revoliucijos vadovybė nusprendė panaikinti visus diplomatinis formalumus ir išryškinti savo proletarines šaknis. Todėl Mao ne tik priešinosi tamsiam diplomatiniam kostiumui ir odiniams batams, bet ir nusprendė avėti medžiaginius batelius ir vilkėti švarką su aukšta apykakle, vėliau pavadinta jo vardu. Apranga, vadinama Mao kostiumu, buvo nešiojama kinų, gyvenančių Japonijoje. O Sun Yatsen pridėjo vokiečių karių uniformos elementus. Kostiumas turėjo keturias kišenes, kurios reiškė pusiausvyrą ir tuo pačiu Kinijos politikos keturis esmi-

nus principus. Švarkas buvo susegamas penkiomis sagomis, kurios reiškė Kinijos Liaudies Respublikos konstitucijos galias. Kostiumas turėjo giliai filosofinę prasmę ir ideologinį pagrindą. Jis buvo ideologijos stiprinimo priemonė. Kostiumas buvo privalomas visiems diplomatams, dirbantiems užsienyje, ir turėjo perteikti revoliucinę ideologiją. XX a. aštuntajame dešimtmetyje Mao kostiumas užleido vietą Vakaruose įprastam diplomatiniam kostiumui.

Elito apibrėžimo funkcija pastaruoju metu vis labiau transformuojasi į bendrumo užtikrinimo funkciją. Svarbu tampa ne atsiriboti nuo ko nors ar užtikrinti savo priklausomybę tam tikrai grupei. Globaliame pasaulyje atsiskirti nuo ko nors nebereikia. Siekiant būti visumos nariu, reiškia laikytis tam tikrų bendrų ir visuotinai pripažintų normų. Buvęs JT generalinis sekretorius Javier Pérez de Cuellar protokolą apibrėžia kaip įrankį, tvirtinantį valstybių nepriklausomybės ir lygybės tarp valstybių principus, kad būtų pasiekama jų bendravimo dėmė, bei sutvarkantį formalumus ir ceremonialo taisykles.

Kaip protokolas gali padėti valstybių integracijai? Kuo čia dėtas pareigūno kaklaraištis ar mašina, kuria jis važiuoja? Kadangi yra sukurta supervalstybinė institucionalizacija, reikia išlaikyti protokolo vienodumą. Yra sukuriamas bendrumas ir jį palaiko vienodas protokolas, kurį galima taikyti visose šalyse (Alvarez Gomez, 2007).

Nors yra bendros taisyklės, būtina paisyti kultūrinio savitumo ir suprasti, kad yra giliai įsišaknijusių kultūros papročių ir tradicijų. Integracija vyksta dėl to, kad, viena vertus, yra gerbiami skirtingumai ir kartu siekiama tam tikro bendrumo. Alvarez Gomez (2007) teigimu, kuriant bendrumą su

kai kuriomis šalimis yra lengviau, nes jas sieja panašios istorinės šaknys. Su kitomis nuo senų laikų yra sudaryti ekonominiai ir politiniai aljansai. Tam, kad būtų pasiektas susitarimas protokolo klausimais, nebūtina suvienodinti sistemų, nuostatų ir panašiai.

Kitaip negu manoma, ceremonialo ir protokolo normos šiuolaikinėje visuomenėje yra aktulios labiau nei bet kada. Nors vyrauja požiūris, kad šios normos būdingos tik aukštomis sferoms ir valstybės reikalams, protokolinis reglamentavimas tampa būtinu dėl veiklos, tiek viešos, tiek privačios, sudėtingumo. Protokolas gali siūlyti sprendimus, kurie sumažina arba visiškai panaikina kliūtis, kylančias iš skirtingumų. Dėl to protokolas yra puiškus įrankis geresniems tarpvalstybiniais ir tarpasmeniniams santykiams. Svarbu turėti omenyje, kad niekada negalima atsisakyti savo nacionalinių tradicijų ir jokia išorinė kultūra neturėtų nustumti vietinės. Tačiau visada galima pagerinti santykius mažomis detalėmis, kurių protokole yra apstu (Alvarez Gomez, 2007).

Šiandien vis dažnesni kontaktai tarp visuomenių, kurių kultūrose įtvirtintos skirtingos socialinės ir protokolinės normos, kylančios iš religijos, papročių ir istorinės specifikos. Jeigu yra kokia nors formulė, kuri padėtų išvengti konfliktų ar nesusipratimų, t. y. suderinti svečio ir šeimininko protokolus, tokia formulė yra eklektiška, vadinasi, išlaiko tai, kas esminga ir vienam, ir kitam. Tarpautinėje aplinkoje protokolas yra nepakeičiamas įrankis santarvei tarp valstybių išlaikyti, nes jis tapo įteisinta sistema. Dabartiniu laikotarpiu elito apibrėžimo funkcija vis labiau perauga į tarpusavio pagarbos ir pripažinimo užtikrinimą.

Veiksmingos komunikacijos užtikrinimo (neapibrėžtumo mažinimo) funkcija

Nuo pat senųjų civilizacijų tęsiasi tendencija vystyti „Lingua franca“. Šumerų kalba yra pati pirmoji žinoma lingvistinė diplomatinio bendravimo priemonė. Darant istorinį šuolį minėtinos graikų ir lotynų kalbos kaip bendra susikalbėjimo priemonė imperijų plėtros laikotarpiu. Bizantijos diplomatija netgi sprendė, kurią vieną iš šių kalbų pasirinkti (Jönsson, Hall, 2005). Kalba gali prisidėti prie susikalbėjimo, bet jokia būdu nėra vienintelė komunikacijos problema. Sėkmingai komunikacijai reikia daugiau nei bendros kalbos. Yra būtinas bendras kodas ir tam tikras išankstinis suvokimas, kad būtų adekvačiai suprantami kitų siunčiami pranešimai. Bendro kodo poreikį stiprina kultūrų įvairovės gausa. Iki XX a. diplomatinis bendravimas labiau apsiribojo Vakarų pasauliu ir tam tikrą bendrumą turinčiomis kultūromis, o nuo XX a. vidurio į diplomatinę areną įsitraukia daug naujų šalių, pasižyminčių ryškiais kultūrų savitumais. Atsiranda poreikis užtikrinti sklandų susikalbėjimą šioje kultūrų įvairovėje gerbiant visų komunikacijos dalyvių unikalumą ir kultūrinę šaknis.

Paprastai mokslininkai kalba apie vakarietiškas tradicijas turintį protokolą. Tačiau pasižvalgius plačiau po skirtingus regionus galima matyti visai kitokią pamatą turinčias diplomatinio bendravimo taisykles. Arabų kraštų protokolas yra nulemtas religijos, istorinio ir kultūrinio paveldo. Kitose musulmoniškosiose šalyse – religijos (Alvarez Gomez, 2007). Nepaisant konkrečios geografinės vietos ar kultūros, diplomatinis protokolas yra nepakeičiamas įrankis. Jis yra būtinas, kad būtų kuriami, plėtojami ir

palaikomi santarvės ir pagarbos saitai tarp valstybių. Netinkama interpretacija arba neatsakingas protokolo normų taikymas gali turėti labai rimtų pasekmių.

Perfrazuojant R. Coheną (1987), kiekvienas viešas vyriausybės atstovų gestas gali būti suprantamas kaip reikšmingas ir atidžiai nagrinėjamas bei interpretuojamas. Kaip ir aktorius scenoje viešas asmuo žino, kad jis nuolat turi laikytis nustatytų taisyklių ir veiksmų eigos ir negali pasitraukti, nes pasitraukimas būtų suprantamas kaip tam tikras signalas. R. Cohen (1987) pateikia dramatišką šių taisyklių laikymosi pavyzdį. 1967 m. gegužės 1-osios parada stebėjęs užsienio diplomatas atkreipė dėmesį, kad TSRS ministras pirmininkas Aleksejus Kosyginas atrodė keistai. Jis stovėjo nejudėdamas, papilkėjęsiu veidu. Tik kitą dieną paaiškėjo, kad parado išvakarėse po ilgos ligos mirė jo žmona. Pagal protokolą ministras pirmininkas privalėjo dalyvauti parade. Jam nedalyvaujant ne tik kad niekas nebūtų patikėjęs tikrąja priežastimi, bet ir interpretavęs tai kaip atsišaukimą nuo politikos.

Kita vertus, pernelyg lengvas požiūris į griežtų bendravimo taisyklių laikymąsi taip pat gali apsunkinti tarpusavio supratimą. Čia galima prisiminti kitą Cohen (1987) pateikiamą įvykį. Buvęs Kanados ministras pirmininkas P. Trudeau garsėjo diplomatinio neapdairumu ir netaktu. Jo neformalus bendravimo stilius buvo patrauklus Šiaurės Amerikoje, bet toli gražu nesuprantamas kituose kraštuose. Austrijoje jis turėjo dalyvauti oficialiose diskusijose apie pasaulinę bado problemą su kancelieriu B. Kreisky. Ekskursijos metu į kalnus jis kartu su delegacija pakliuvo į pūgą ir turėjo praleisti kurį laiką VIP kotedže. Ve-

damas savo humoro jausmo ir greičiausiai norėdamas sumažinti įtampą, jis pajuokavo apie avokadų stygių. Šis pajuokavimas buvo sutiktas nemaloniai. Alžyras, kur iš Austrijos turėjo vykti P. Trudeau, atšaukė kvietimą, gavęs informaciją, kad svečias vėluos vieną dieną.

Kyla klausimas, kur yra riba tarp preciziško taisyklių laikymosi bet kokia kaina stengiantis išvengti nesusipratimo ir tam tikrų pakeitimų įvedimo atsižvelgiant į konkrečią susiklosčiusią situaciją. J. Serre (2003), tarptautinis autoritetas protokolo klausimais, išmintingai įspėja, kad toks dėmesys atsitiktiniams nukrypimams nuo taisyklių yra perdėtas, gali būti ir nesąmoningas, nulemtas žinių, patirties stokos ar nenumatytų aplinkybių. Intensyvėjant komunikacijai, daugėja ir galimybių atsitiktinai suklysti. Nors šios klaidos beveik niekada nelieka nepastebėtos žiniasklaidos, tik sistemingas, pasikartojantis nusižengimas taisyklėms galėtų būti traktuojamas kaip tam tikras nepagarbos demonstravimas ir pagrindas išžeisti. Tačiau tyčinis etiketo nesilaikymas visada aiškinamas kaip sąmoningas pranešimas. Šiuo atveju net per trumpas raudonas kilimas gali būti suvokiamas kaip nepagarbos ženklas ir konkreti žinia.

Nors ir labai svarbus yra neapibrėžtumo mažinimo įrankis, būtino vieno bendro vardiklio apimtis mažėja, užleisdama vietą pomodernistinei pranešimų formų ir interpretacijos įvairovei, o tai sukuria erdvę rasti naujam neapibrėžtumui. F. Ramos (2004) straipsnyje „Protokolas nenorintiems protokolo“ pažymi, kad XXI a. diplomacija priversta nuolat improvizuoti ir rasti naujų būdų veikti, atsižvelgdama į kai kurių valstybių vadovų ir aukštų pareigūnų

nusistatymą prieš tradicines taisykles. Tai tarsi neoikonoklastų judėjimas, siekiantis nuvertinti iškilmes, valstybines šventes ir minėjimus. Valstybių vadovai vis dažniau sumažina ar apskritai panaikina tam tikrus savo valstybių papročius. Pradedama apsieiti be ceremonijų, palydos, garbės sargybos, nes jie laikomi neberekalingi postmodernistinėje visuomenėje.

Oficialias pareigas einančių asmenų neformalaus bendravimo akcentavimą formaliomis situacijomis galima paminėti kaip lengviausiai priimamus protokolo taisyklių koregavimus. Bet ne visos protokolo paprastinimo iniciatyvos yra sklandžios. Kaip viena iš kvestionuojamų galima paminėti bandymą koreguoti kredencialų įteikimo ceremoniją. Ši ceremonija – tai ne tik formalus protokolinis aktas, bet ir teisės institucija. Jei vienašališkai nesilaikoma nustatytos praktikos, šalis ne tik sugadina savo įvaizdį, bet ir priverčia kitus mąstyti, kaip dabar elgtis. Dažnai girdima frazė apie visus asmenis, kad jie visai neprotoliški, iš tikrųjų rodo pedantišką nusistatymą ar tiesiog norą būti paprastam.

Čia galima paminėti buvusio Argentinos prezidento Nestoro Kiršnerio užsienio politikos sprendimą – atsisakyti priimti kitų valstybių ambasadorių skiriamuosius raštus. Kiršneris manė, kad priiminti užsienio valstybių atstovus yra laiko gaišimas. Jam baigus kadenciją šią naują tradiciją kurį laiką tęsė prezidentė Kristina Kiršner, patikėdama šią funkciją viceprezidentui. Iki Kiršnerių poros atėjimo į Argentinos prezidentūrą visi ambasadoriai būdavo labai iškilmingai priimami. Jiems buvo skiriama 100 grenaderių (Argentinos raitosios gvardijos) palyda nuo San Martino aikštės iki Casa Rosada (Rožinių rūmų,

prezidentūros). Šis simbolis negalėjo neįstrigti į visų buvusių ambasadorių atmintį kaip labai gražus būdas išreikšti jiems deramą pagarbą ir tuo pat metu priminti Argentinos kultūrinį savitumą. Abiejų Kiršnerių nusižengimo visų pasaulio valstybių priimtam diplomatiniam protokolui pavyzdžiu pasekė Paragvajaus prezidentas Nikanoras Duarte Frutosas, kuriam tokios ceremonijos pasirodė apskritai nereikalingos, nes atima daug brangaus vadovo laiko. Reikėtų paminėti, kad Duarte Frutosas bent teikiasi asmeniškai pabendrauti su naujais ambasadoriais kviesdamas juos po vieną išgerti kavos. Įdomus faktas arba sutapimas – Paragvajus yra viena iš Pietų Amerikos valstybių, turinti mažiausiai užsienio atstovybių, t. y. ambasadų. Neseniai Jungtinė Karalystė uždarė savo atstovybę matyvuodama nepakankamu biudžetu. 2008 m. gegužę Angela Merkel atvyko į Braziliją oficialaus vizito, bet į gretimą Argentiną neužsuko, kaip tai dažniausiai daro daugelis valstybių vadovų lankydami si tolimoje Pietų Amerikoje. Beje, porą mėnesių prieš minėtą Vokietijos kanclerės kelionę Argentinos prezidentė lankėsi Vokietijoje ir labai teigiamai įvertino šią šalį, sakydama, kad tai šalis, kurios pavyzdžiu norėtų sekti.

Šalia komunikacijos sklandumo poreikio kyla kitos kokybės – komunikacijos lankstumo – svarba. Dabar šalia esminės bendro komunikacinio kodo funkcijos – kuo labiau sumažinti nesupratimą tarp kultūrinėje aplinkoje vis labiau stiprėja kita – manevro laisvės išsaugojimo (angl. *facework*) funkcija. Diplomatinis dialogas gali būti suvokiamas kaip pagrįstas bendru kodu, kurį naudoja visi diplomatinės bendruomenės nariai. C. Jönsson ir M. Hall

(2005) teigimu, ryškiausi nūdienos diplomatinės kalbos bruožai yra mandagumas, santūrumas ir konstruktyvus dviprasmiškumas: amerikiečių rašytojas C. Stinnet apibūdina diplomata kaip „asmenį, kuris tau gali pasakyti „eik velniop“ taip mandagiai, kad tu tikrai panorėsi ten nueiti“; santūrumą galima iliustruoti teigiant, kad „diplomatinė komunikacija turėtų pasakyti nei per daug, nei per mažai, nes kiekvienas ištartas ar nepasakytas žodis bus smulkmeniškai išnagrinėtas ieškant prasmės atspalvių; gausiai konstruktyvus dviprasmiškumas leidžia užtikrinti tam tikrą elgesio lankstumą ir išsaugoti pasirinkimo galimybes. *Circum loci*, švelnūs posakiai ir nutylėjimai leidžia išreikšti kontroversiškas pozicijas taip, kad diplomatinės bendruomenės nariai neišprovokuotų vieni kitų.

Bendro ir vienodo kodo svarba dažniausiai išryškėja situacijomis, kur neadekvatus supratimas ar neadekvatus pranešimas gali turėti katastrofiškai neigiamų padarinių. Tačiau ne mažiau svarbus yra ir „face-work“ – plėtoti platų prestižo išsaugojimo praktikos, siekiant išsaugoti tiek savo, tiek kitų gerą vardą, repertuarą (Jönsson, Hall, 2005).

Protokolas dabar tampa iš esmės dinamišku instrumentu: lanksčiu, specifiniu, pritaikomu pagal aplinkybes. José Antonio de Urbina savo veikale „El Gran Libro del Protocolo“ protokolą apibrėžia kaip meną ir techniką kuriant formas, kuriomis yra įgyvendindami valstybės veiksmai. Savo ruožtu Alvarez Gomez (2007) pabrėžia, kad svarbu suvokti minėtą dinamiškumą, lankstumą, specifiškumą ir pritaikomumą aplinkybėms, nes ilgą laiką daugelis žmonių manė, kad protokolas reiškia rigidiškumą, nelankstumą, o tai blogiausia – nebuvimą savimi.

Išvados

Nagrinėjant protokolą ir etiketą instrumentiniu požiūriu galima teigti, kad protokolas ir etiketas nuo savo formavimosi pradžios skirtingais laikotarpiais atliko nevienodas funkcijas. Formavimosi pradžioje monarchinėje Europoje jis atliko tris funkcijas:

- galios palaikymo;
- elito apibrėžimo (vidaus bendrumo ir skirtumo nuo aplinkos pabrėžimo);
- komunikacinio neapibrėžtumo mažinimo (sklandžios komunikacijos užtikrinimo).

Modernizmo laikotarpiu nuykus galios įgijimo ir palaikymo funkcijai iškilo poreikis paprastinti sudėtingą etiketą ir protokolą. Tačiau protokolo, kaip bendro komunikacinio kodo, poreikis išliko, nes šiuo laikotarpiu jis išlaikė elito apibrėžimo ir komunikacinio neapibrėžtumo mažinimo funkcijas. Dabartiniu laikotarpiu elito apibrėžimo funkcija dėl poreikio ne atsiriboti, o siekti bendrumo vis aiškiau transformuojasi į tarpusavio pagarbos ir pripažinimo funkciją. Kinta ir veiksmingos komunikacijos užtikrinimo funkcija. Šalia esminės bendro komunikacinio kodo funkcijos – kuo labiau sumažinti nesupratimą tarpkultūrinėje aplinkoje vis labiau stiprėja kita – manevro laisvės išsaugojimo (angl. *facework*) funkcija. Standartizuoto elgesio, kaip būtino vieno bendro vardiklio, apimtis mažėja, užleidžiama vieta postmodernistinei komunikacinių pranešimų formų ir interpretacijos įvairovei, o tai sukuria erdvę rasti naujam neapibrėžtumui.

Kintama aplinka iš instrumento reikalauja kitokių funkcijų, o pastarosios savo ruožtu skatina paties instrumento kitimą. Kintamos aplinkos nulemta diplomatinio protokolo funkcijų kaita skatina jo, kaip instrumento, paprastėjimą ir didesnį lankstumą.

LITERATŪRA

- ÁLVAREZ GÓMEZ, Mariá Enriqueta (2007). El protocolo como herramienta de integración en los estados. Potencias del VIII Congreso de Protocolo en Mexico 18–20 abril 2007 „Los retos del Protocolo, del Derecho Internacional y de las Relaciones Internacionales“. Prieiga per internetą http://www.uam.mx/actividaduam/ampro/viiiicpm07/El_protocolo_como_herramienta_de_integracion.pdf
- COHEN, Raymond (1987). *Theatre of Power. The art of diplomatic signaling*. New York: Longman, 1987. 227 p. ISBN 0-582-49476-1.
- CURTIN, Michael (1985). A Question of Manners: Status and gender in Etiquette and Courtesy. *The Journal of Modern History*. Vol. 57, No. 3. (Sep., 1985), pp. 395–423. ISSN 00222801
- DER DERIAN, James A. (2001). *Apie diplomatią: Vakarų susvetimėjimo genealogija*. Vilnius: Eugrimas, 2001. 283 p. ISBN: 9986-752-98-1.
- DILZELBACHER, Peter (1998). *Europos mentalito istorija: pagrindinių temų apybraižos*. Vilnius: Aidai, 1998. 589 p. ISBN: 9986-590-71-X.
- EDELMAN, Murray (2002). *Politinio spektaklio konstravimas*. Vilnius: Eugrimas. 139 p. ISBN 9955-501-12-X.
- ELIAS, Norbert (2004). *Rūmų dvaro visuomenė*. Vilnius: Aidai, 2004. 307 p. ISBN 9955-445-82-3.
- FREY, Linda; FREY, Marsha (1993). „The Reign of the Charlatans Is Over“: The French revolutionaty Attack on Diplomatic Practice. *The Journal of Modern History*, Vol. 65, No. 4. (Dec., 1993), p.706–744. ISSN 00222801.
- GOLDSTEIN, Erik (1998). Developments in Protocol, *Modern Diplomacy*. Ed. by Kurbalija J. Malta: Mediterranean Academy of Diplomatic Stuidies, 1998, p. 49–56. ISBN 1-4039-9225-8.
- HAMILTON, Keith; LANGHORNE, Richard (1995). *The practice of Diplomacy: It's Evolution, Theory and Administration*. London: Routledge, 1995. 279 p. ISBN 978-0-415-10474-6.
- JÖNSSON, Christer; HALL, Martin (2005). *Essence of Diplomacy*. New York: Palgrave McMillan, 2005. 207 p. ISBN 0333739876.
- RAMOS Fernando (2004). Protocolo para quienes no quieren protocolo. *Revista Internacional de protocolo: Ceremonial, Etiqueta, Heráldica, Nobiliaria y Vexilología*, No. 33, 2004, p. 66–68. ISSN 1135-9692.
- ROOSEN, William (1980). Early Modern Diplomatic Ceremonial. A Systems Approach. *The Journal of Modern History*, 1980, No. 3, p. 452–476.
- SIERRA SÁNCEZ, Javier (2008). Protocolo: herramientacomunicativa persuasiva y simbolica. *Zer*, 2008, Vol.13, No. 24, p. 337–361. ISSN 1137-1102.
- Traje de „Cuello Mao“ recobrará presencia. *El universal*. 2005. Prieiga per internetą http://www.el-universal.com/2005/03/06/int_art_20146A.shtml
- VIOLA, L. Anne (2007). Diplomatic Ritual as Power: Deliberation, Ritualization and Production of Legitimacy. *Conference papers*. Annual Meeting of the International Studies association, Chicago, February 28 – March 3, 2007. Prieiga per internetą http://www.allacademic.com/meta/p_mla_apa_research_citation/1/8/0/9/9/pages180996/p180996-1.php
- БЕРН, Эрик (2006). *Структура и динамика Организаций и групп*. Минск: Попурри, 2006. 352 с. ISBN 985-483-790-4.
- ВУД, Джон; СЕРПЕ, Жак (2003). *Дипломатический церемониал и протокол*. Москва: Международные отношения, 2003. 415 с. ISBN 5-7133-1050-7.

INSTRUMENTALISTIC APPROACH TO DIPLOMATIC PROTOCOL DEVELOPMENT

Beata Grebliauskienė, Mariana Sueldo

S u m m a r y

This paper presents an analysis of the development of diplomatic protocol with an instrumentalistic approach, considering protocol as an instrument which performs clearly defined functions. Diplomatic protocol as an instrument has undergone changes determined by the transformations in the development of its functions. Then these functions have also changed together with the essential changes that occurred in their milieu in certain periods of time. In monarchical

Europe, diplomatic protocol performed three functions: power keeping, elite definition and uncertainty reduction. In the modern times, diplomatic protocol has maintained the latter two and lost its power-keeping function, but it acquired two other functions serving as a guarantor of effective communication, behavior flexibility and maneuvering freedom. At present, diplomatic protocol no longer serves the purpose of defining the elite but has rather become a

tool to express mutual respect and acknowledgment. Two of the former functions do not show obvious changes, whereas some transformation can be perceived regarding effective communication. The scope of the essential common denominator diminishes, giving way to postmodernist variety of signalling/message forms and interpretations, thus creating a gap for the re-appearance of uncertainty.

Diplomatic protocol as an instrument adjusts to

the transforming conditions of the environment by changing the functions it performs. Subsequently, the changes that occurred in the milieu where diplomatic protocol performs its functions demand that the instrument itself be adjusted in order to perform new or transformed functions as appropriate. The development of diplomatic protocol as hereby presented determines its simplification and increased flexibility as an instrument.